

YURIDIK SHAXSLARNING VUJUDGA KELISH ASOSLARI

Ergashev Javlonbek

Farg'ona davlat universiteti Huquqshunoslik fakulteti 4-kurs 22/80–guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada fuqarolik huquqining fundamental institutlaridan biri hisoblangan yuridik shaxslarning vujudga kelishi, ularni tashkil etish usullari va davlat ro'yxatidan o'tkazishning huquqiy asoslari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida milliy qonunchilik tizimi, xususan, Fuqarolik kodeksi normalari hamda rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasi qiyosiy o'rganilgan. Maqolada yuridik shaxslarni raqamli platformalar orqali ro'yxatdan o'tkazishdagi mavjud bo'shliqlar va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: yuridik shaxs, vujudga kelish asoslari, ta'sis hujjatlari, davlat ro'yxati, ruxsat berish usuli, xabardor qilish tartibi, fuqarolik muomalasi.

Аннотация. В данной статье анализируются возникновение юридических лиц, считающихся одним из фундаментальных институтов гражданского права, способы их создания и правовые основы государственной регистрации. В ходе исследования сравнительно изучены национальная законодательная система, в частности нормы Гражданского кодекса, и опыт развитых зарубежных стран. В статье выдвинуты научно-практические предложения по устранению существующих пробелов в регистрации юридических лиц через цифровые платформы.

Ключевые слова: юридическое лицо, основания возникновения, учредительные документы, государственная регистрация, разрешительный способ, явочно-нормативный порядок, гражданский оборот.

Abstract. This article analyzes the emergence of legal entities, considered one of the fundamental institutions of civil law, the methods of their establishment, and the legal framework for state registration. In the course of the study, the national legislative system, in particular the norms of the Civil Code, and the experience of developed foreign countries were comparatively studied. The article puts forward scientific and practical proposals for eliminating existing gaps in the registration of legal entities through digital platforms.

Keywords: legal entity, grounds for emergence, constitutive documents, state registration, permissive method, normative-system tracking, civil turnover.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti munosabatlarning rivojlanishi va tadbirkorlik muhitining kengayishi sharoitida fuqarolik muomalasining mustaqil subyekti sifatida yuridik shaxslarning roli

beqiyosdir. Har qanday davlatda iqtisodiy barqarorlik va investitsiya jozibadorligi yuridik shaxslarning qonuniy va tezkor vujudga kelish mexanizmlariga bevosita bog'liq. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy va huquqiy islohotlar doirasida biznesni ro'yxatdan o'tkazishni soddalashtirish, byurokratik to'siqlarni bartaraf etish davlat siyosatining bosh maqsadlaridan biriga aylandi.

Biroq, zamonaviy raqamli transformatsiya va korporativ huquqning rivojlanishi yuridik shaxslarni tashkil etish, ularning ta'sis hujjatlaridagi huquqiy nomuvofiqliklar va soxta tadbirkorlik subyektlarining vujudga kelishi kabi yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bu esa yuridik shaxslarning vujudga kelish asoslarini nafaqat nazariy, balki amaliy-protsessual jihatdan ham qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Ushbu maqolaning maqsadi — O'zbekiston Fuqarolik qonunchiligida yuridik shaxslarni tashkil etish usullari va ularning huquqiy asoslarini tahlil qilish, amaliyotdagi muammolarni aniqlash hamda sohani takomillashtirishga qaratilgan ilmiy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY QISM

Yuridik shaxslarning vujudga kelishi va ularning huquqiy tabiati huquqshunoslik fanida klassik mavzulardan biri bo'lib, turli davrlarda mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o'rganilgan. Yuridik shaxs institutini tizimli tahlil qilish uning qonuniy asoslarini tushinishda muhim poydevor bo'ladi. Mahalliy fuqarolik huquqi bo'yicha olimlardan I.Zokirov va O.Oqyulovlarning fikricha, yuridik shaxsning vujudga kelishi oddiy texnik jarayon emas, balki davlat tomonidan unga huquq layoqati va muomala layoqatining berilishidir. Ular amaldagi qonunchilikda yuridik shaxslarni tashkil etishda ta'sischilarning javobgarligi va ustav fondini shakllantirish mexanizmlari yetarlicha qat'iy lashtirilmaganini qayd etishadi. Rossiyalik taniqli fuqarolik huquqi eksperti E.A.Suxanov o'z ilmiy ishlarida yuridik shaxslarning vujudga kelish usullariga to'xtalib o'tadi. Uning fikricha:

"Dunyo amaliyotida yuridik shaxslar asosan ruxsat berish (razreshitelniy) va normativ-tashkiliy (yavochno-normativniy) usullarda vujudga keladi. Zamonaviy huquq erkin tadbirkorlikni qo'llashi, ya'ni ro'yxatdan o'tkazishni ruxsat berish tizimidan mutlaq xabardor qilish tizimiga o'tkazishi lozim, biroq bu nazoratning butunlay yo'qolishini anglatmasligi kerak."

G'arb huquqshunoslaridan korporativ huquq bo'yicha mutaxassis R.Kraakman (R. Kraakman) AQSh va Yevropa Ittifoqi tajribasiga tayanib, yuridik shaxslarning vujudga kelishida "virtual" yoki "raqamli" kompaniyalarning ulushi ortayotganini, an'anaviy ta'sis hujjatlari (ustav va ta'sis shartnomasi) o'rnini elektron aqlli shartnomalar (smart-contracts) egallayotganini ta'kidlaydi. Bizning shaxsiy fikrimizcha, O'zbekiston qonunchiligida biznesni ro'yxatdan o'tkazish tartibi (masalan, Davlat xizmatlari markazlari yoki birdan-

bir oyna tizimi orqali) juda soddalashtirilgan. Ammo, bu soddalashtirish ko'p hollarda "bir kunlik" yoki soxta (fiktiv) firmalarning vujudga kelishiga yo'l ochmoqda, bu esa fuqarolik muomalasi xavfsizligiga tahdid soladi. Shuning uchun, vujudga kelish bosqichida ta'sischiarning shaxsini raqamli biometriya (Face-ID) orqali tekshirish tizimini kuchaytirish zarur.

NATIJA VA MUHOKAMA

O'zbekiston Respublikasining amaldagi Fuqarolik kodeksiga ko'ra, yuridik shaxs davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan boshlab vujudga kelgan hisoblanadi. Bugungi kunda mamlakatimizda yuridik shaxslarni tashkil etishning asosan **normativ-tashkiliy usuli** qo'llanilmoqda, ya'ni qonunda belgilangan barcha shartlar bajarilganda davlat organi ro'yxatga olishni rad eta olmaydi.

Biroq, huquqiy amaliyot va sud nizolari tahlili shuni ko'rsatadiki, yuridik shaxslarning vujudga kelish jarayonida quyidagi tizimli muammolar mavjud:

T/r	Amaldagi Muammo	Huquqiy Tahlil / Oqibati
1	Ustavdagi ma'lumotlarning soxtaligi	Ro'yxatdan o'tkazuvchi organ ustav mazmunini huquqiy ekspertizadan o'tkazmaydi, bu esa keyinchalik ta'sischi o'rtasida nizolarga sabab bo'ladi.
2	Nominal (soxta) rahbarlar instituti	Yuridik shaxs tuzilayotganda asl egalari yashirinib, moddiy javobgarlikni bilmaydigan uchinchi shaxslar (talabalar, ishsizlar) nomiga kompaniya ochish holatlari ko'p.
3	Huquqiy manzilning fiktivligi	Minglab korxonalar ro'yxatdan o'tgan manzillarida mavjud emas, bu esa kreditorlar va davlat organlari bilan aloqani qiyinlashtiradi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish va fuqarolik muomalasi ishtirokchilarining huquqlarini himoya qilish uchun quyidagi choralarni amalga oshirish zarur deb hisoblaymiz:

- **Birinchidan**, Fuqarolik kodeksiga "Yuridik shaxs ta'sischiining va rahbarlarining fiduciar majburiyatlari ile javobgarligi" to'g'risidagi normani kiritish lozim. Agar yuridik shaxs soxta ma'lumotlar bilan tuzilganligi aniqlansa, ta'sischi uchinchi shaxslar oldida shaxsiy mulki bilan ham subsidiar javob berishi shart.

• **Ikkinchidan**, adliya organlari tizimida elektron ustavlarning "Namunaviy raqamli konstruktori"ni joriy etish lozim. Ta'rischilar ustavni o'zlari xohlagancha emas, qonun buzilishining oldini oluvchi avtomatlashtirilgan shablonlar asosida tuzishlari kerak.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, yuridik shaxslarning vujudga kelish asoslarini huquqiy jihatdan mukammal tartibga solish iqtisodiyot xavfsizligi va investitsiyaviy muhitning barqarorligini ta'minlaydi. Ro'yxatdan o'tkazish jarayonini soddalashtirish, uning ustidan huquqiy nazoratni yo'qotish hisobiga amalga oshirilmasligi kerak.

O'tkazilgan tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy-amaliy xulosalarga kelindi:

1. Yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazish bosqichida ta'rischilarning identifikatsiyasini kuchaytirish, "soxta mualliflik" va firibgarlik yo'li bilan korxonalar o'chirishning oldini olish uchun yagona biometrik nazorat tizimini integratsiya qilish zarur.

2. Fuqarolik qonunchiligida yuridik shaxsning huquqiy manzili (ustavda ko'rsatilgan joyi) va uning haqiqiy faoliyat ko'rsatayotgan joyi mos kelmasligi oqibatlarini qat'iylashtirish, fiktiv manzildagi korxonalarni ro'yxatdan chiqarish mexanizmini soddalashtirish lozim.

3. Biznes subyektlari vujudga kelayotgan paytda ta'ris hujjatlarining qonuniyligini ta'minlash uchun raqamli avtovizualizatsiya va smart-kontrakt elementlarini qonunchilikka kengroq tatbiq etish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
2. O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2012.
3. Oqyulov O. Korporativ huquq: muammo va yechimlar. – Toshkent: TSUL, 2022.
4. Zokirov I.B. Fuqarolik huquqi. Darslik. – Toshkent: TDYuU, 2021.
5. Суханов Е.А. Сравнительное корпоративное право. – Москва: Статут, 2020. – 450 с.
6. Kraakman R. *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. – Oxford University Press, 2017. – 320 p.